

ПРИКАЗИ/ОСВРТИ/РЕЦЕНЗИЈЕ

ПРИКАЗ КЊИГЕ СЛАВКА ПЕТАКОВИЋА „САТИРА И САТИРИЧНО У ДУБРОВАЧКОЈ

ПОЕЗИЈИ ПРОСВЕТИТЕЉСТВА“

(БЕОГРАД: ГРАФИЧАР, 2019. СТР. 166)

Славко Петаковић ванредни је професор на Катедри за српски језик са јужнословенским књижевностима Филолошког факултета у Београду. На основним студијама предаје Историју књижевности ренесансе и барока, Књижевност од ренесансе до рационализма и Поетику књижевности ренесансе и барока. Књига Славка Петаковића *Сатира и сатирично у дубровачкој поезији просветитељства* представља изузетно вриједан допринос како дубровачкој књижевности тако и једној посебној, али и засигурно запостављеној врсти пјесништва – сатири. Аутор је сакупио многобројну литературу и на основу исцрпног читања, анализирања и проучавања дубровачких сатира започео прије свега са њеним дефинисањем. Осврнуо се на актуелну друштвену и политичку ситуацију у старом Дубровнику и, самим тим, поставио основу која ће читаоцима и доказати зашто је сатира у периоду просветитељства била тако доминан-

тан пјеснички жанр. Значај овакве књиге огледа се у томе што аутор креће хронолошки и акценат не ставља искључиво на период просвјетитељства. Кроз ренесансу, а онда и барок, Петаковић у кратким цртама анализира кључна дјела и писце чије стваралаштво такође обиљежава присуство сатире. Већи дио ове књиге посвећен је кључним писцима периода просвјетитељства, а цјелокупну материју и анализу свог рада аутор је представио у шест поглавља: *Satura tota nostra est*, *Град сатирице*, *Доба поетичког зрења*, *Зеница и заранак*, *У делима нових шокова* и *Меандри вештине и уметности*. Након посљедњег поглавља, назначен је и именски регистар.

У првом поглављу, аутор већ наговјештава основну преокупацију рада, која се тиче почетака развоја сатирице. Његово запажање односи се на чињеницу да сатира превасходно није везивана за једну књижевну врсту, нити је имала, како се претпоставља, искључиво критички

став. Одједи сатире први пут у стваралаштву неког пјесника појављују се у периоду старог Рима, па је Енији ова врста пјесништва послужила као превазилажење успостављених оквира и могућност уношења личне перспективе. Преко првог значајног сатиричара Еније, аутор градацијски ниже даље пјеснике, спомињући Марка Пакувија, Варона и Луција, који је значајан управо зато што кроз своје пјесништво успоставља везу између римске сатире и хеленске књижевне традиције. Највећи дио уводног поглавља посвећен је чувеном Хорацију. Аутор Хорација представља као посебно значајног пјесника који прави помак и кроз сатиру провлачи црту хумора, чиме ублажава саму, ионако оштру критику, а онда потпомаже и да пјесма дидактички делује на читаоце. Таквим својим помаком, Петаковић закључује да је сатира преобликована у истински вриједну умјетност. Дефинишући Хорацијеву поезију, аутор је пажњу посветио и мање значајним пјесницима, презентујући стваралаштво Персија, Петронија, Марцијала и Јувенала. Поред Хорација, Марцијал и Јувенал представљају, како аутор уочава, кључне узоре дубровачким писцима, а посебно су специфични по томе што њихов циљ није васпитна

улога, већ оштра критика и казна порока. Занимљиво је ауторово накнадно прелажење на општи план и посматрање сатире као посебног доживљаја стварности, чији је циљ да побуном прикаже сушту реалност и истину. Завршавајућу уводно поглавље, Петаковић успоставља паралелу између сатире и шаљиве поезије, али наглашава и њихове разлике. Шаљива поезија не може се поистовјетити са сатиrom, јер је карактеристична по одсуству елемента озбиљности.

Друго поглавље, *Граг сатирире*, резервисано је за ауторов приказ опште, реалне ситуације у старом Дубровнику. Наиме, стари Дубровчани одувијек су имали један посебан, другачији смисао за шалу, исмијавање и критику. Отишли су толико далеко да су чак у граду често пјеване и пјесме, уз пратњу музике, кроз које се критиковала нека обично значајна личност или негативне појаве којима је преплављено тадашње друштво. Ауторова оцјена је да се сатира дијелила на политичку, социјалну и личну, а доминантно је и мноштво објављених епиграма. Италија је оставила велики траг у старој дубровачкој књижевности, па тако није заобишла ни сатиру. Опширно презентујући начин развоја сатире у старом Дубровнику, Петаковић указује на то

како се, захваљујући поменутиим узорима (Хорацију, Марцијалу и Јувеналу), оваква врста пјесништва провукла и одразила на нове генерације школованих Дубровчана. Преузимајући ставове угледних проучавалаца старе дубровачке књижевности, аутор не запоставља ни спомињање енормног пораста и развоја сатиричних пјесама, гдје су чак и институције, у страху од даљег ширења, биле приморане реаговати и сузбити њен развој. Међутим, у томе нису оствариле значајан помак. Након тога, у циљу да заокружи друго поглавље, Петаковић је разграничио и успоставио разлике између сатире и шаљиве поезије. Прва врста – сатира – износи критику негативних појава, док је шаљива поезија лишена исмијавања и изругивања. Њен основни циљ јесу смијех и хумор, а уколико одређене црте исмијавања или критиковања заиста и постоје, оне су тек у наговјештајима.

Аутор у трећем поглављу констатује како не постоји јасан и довољно аргументован податак у вези са настанком и развојем сатире у дубровачкој књижевности. Кроз ренесансну књижевност прожима се и дух критике, али се углавном користе исте или сличне теме као и у ранијој традицији, па се тако пишу друштвене, политичке,

личне и литерарне сатире. Стихови прожети описом женске охолости, невјерства, општег неморала, критике власти, цркве и политичких неприлика у старом Дубровнику само су неке од тема које ће се додатно проширити у доба просвјетитељства. Ауторова оцјена статуса сатире у наредној, барокној епоси, односи се на цензуру цркве, због чега је, закључује, ова врста пјесништва много мање заступљена. Међутим, незаобилазно је споменути Џону Палмотића, чија сатира *Гомнаида* представља кључно и најзначајније сатирично дјело епохе барока. Како барок буде протицао, издвојиће се и доминантна тема мизогинства, која представља незаобилазну критику жене и њеног понашања. Франо Геталдић Крухорадић, Игњат Ђурђевић, Франо Лалић и Антун Глеђевић само су неки од писаца чије стваралаштво Петаковић анализира, а њихови спјевови пратили су линију коју је успоставио Џоно Палмотић.

Четврто поглавље, *Зеник и заранак*, наставак је и допуна реалне ситуације у старом Дубровнику, узроковане унутрашњим немирима и трзавицама. Посљедица таквих промјена јесу сталешке и идејно-политичке подјеле, па се Петаковић дотиче и незаобилазног гашења Дубровачке репу-

блике. Након минулог барока, 18. вијек остаје запамћен као вијек просвјетитељства и управо у тих стотину година сатира доживљава своје врхунце. Хорацијев, Марцијалов и Јувеналов утицај, како аутор пише, пресудно утичу на стваралаштво дубровачких „просвјетитеља“, а доминантан је уплив и италијанске културе и литературе. Сатира тога доба проткана је темом мизогинства, исмијавањем странаца, негативних политичких прилика и људских мана. Аутор Андрију Паолија оцјењује као првог, али и најбољег дубровачког сатиричара. Кроз његове пјесме, иако хумористичног садржаја, провлачи се и оштрица сатире. Критикујући жене, али и негативне слике прилика у граду, Паоли је оставио значајно књижевно дјело. Дотичући се истих или сличних тема, стварали су и Франатица Соркочевих, Лука Буних, Јозо Бетондих и Маро Кабожић. Међутим, аутор примјећује да је код неких пјесника доминантно и угледање на поменуте узоре, па тако Брњо Џамањић, задивљен Хорацијем, пише епиграме и посланице сатиричног садржаја, као и Рајмунд Кунић, који је својим сатирама тежио поучити читаоце и позитивно утицати на њих.

Пето поглавље, *У делији нових шокова*, посвећено је кључ-

ним писцима епохе просвјетитељства: Ђури Фериху, Ђури Хици, Марину Златарићу и Џони Растићу. Занимљиво је да аутор прво уводи читаоце у биографију самих дубровачких писаца, осврћући се на цјелокупно њихово стваралаштво, након чега опсежно и темељно анализира свако дјело које у себи садржи црту сатире. Представљајући првог од њих, великог дубровачког сатиричара, аутор објашњава како је склоност за писање сатира овај писац добио чак из личног живота. Самим тим, његово опредјељење за такву врсту стваралашта било је донекле и оправдано. Као и готово сваки писац сатира, тако је и Ферих у својим дјелима провлачио црту мизогинства, што се посебно одразило кроз спомињање Христа и грешнице Магдалене. Критиковао је и одређене професије, пороке друштва, па чак и свог савременика Марина Златарића, због недозвољеног и неприкладног понашања према слушкињама. Ђуро Хица, поред устаљене критике жени, окомио се и на мушку популацију, истичући њихову подложност различитим људским манама и гријесима. Аутор описује како се специфичност овог писца огледа у томе што је критиковао чак и распрострањеност француског културног утицаја у тадашњем,

старом Дубровнику. Уз то, није заборавио споменути ни пропадане истинских, традиционалних вриједности, својствених некадашњем граду, па је управо Хица нарочито посебан јер доноси потпуно реалну слику једног времена и неријетко устаје против неправде. Најоригиналније књижевно дјело, према ријечима аутора, припада Марину Златарићу. Приказујући његову поезију, Петаковић сматра како је Златарић успоставио колективни портрет представника власти, суграђана али и дубровачких пјесника. Пишући сатиру, Златарић уводи и тему позоришта, које је у том периоду представљало мјесто на којем се доказује друштвени углед и статус. Трећи битан представник књижевности дубровачког просвјетитељства био је Ђуро Ферић. Тежећи да своја дјела што више приближи читаоцима, он обогаћује сатире одређеном дозом хумора. У једном од својих кључних дјела, Ферић пројектује слику потпуно извитопереног свијета. Окомио се, као и Златарић, на позориште, с тим да дубље улази у такву тематику, па чак спомиње лоше „копије“ и недаровите глумце из комедије дел арте. Како је већ тема позоришта актуелна, аутор потискује Ферића и његову поезију да би упознао читаоце са стварањем новог театра, осно-

ваног 1806. године. Француски генерал Мармон, у жељи да симболично огласи почетак једног новог времена, руши стари и гради потпуно нови, другачији театар. Такав поступак уједно је представљао крај некадашњег, старог Дубровника. Ферића није заобишло ни писање о губитку традиционалних вриједности и о слабљењу културних темеља старог Дубровника, па у контрасту описује некадашњи сјајни стари Дубровник и његову прошлост, којој је супротстављено тадашње потпуно расуло. Петаковић се детаљно бавио и Ферићевим путописним спјевом, који је посебно значајан јер доноси слику сеоског амбијента, али и једног новог, другачијег начина живота. Управо то описивање предјела изван старог Дубровника представљало је додатни подстицај за критику Конављанима, а онда и Ластовљанима, којима посебно замјера лоше свештенство и неприкладно понашање младих племића. Посљедњи велики сатиричар епохе просвјетитељства био је Џоно Растић. Потекао из аристократске породице, као и сви његови савременици, опирао се новитетима, па их је самим тим и критиковао. Петаковић примјећује како су му узор били једним дијелом и Јувенал, нарочито због оштре критике,

а другим Хорације, јер се труди да кроз смијех прикаже истину. Његово стваралаштво састоји се од двадесет пет сатира, аутор свакој посвећује пажњу и сваку детаљно анализира, уз додатно поткрепљење стиховима. Теме које провлачи кроз свих двадесет пет сатира сличне су или идентичне и код његових претходника. Међутим, у неким од њих, Ферић показује своју оригиналност. Сматрајући да сатира има и дидактичку улогу, аутор уочава како је основно обиљежје једне од његових пјесама управо њена одбрана. Посљедње сатире разматрају природу самог пјесништва, биографију аутора и рецепцију његовог дјела, а потпуно нова и оригинална јесте двадесет четврта сатира, у којој Ферић спомиње појаву штампе. Наиме, такав изум, како аутор истиче, писац сматра изузетно лошим, јер је управо штампарија заслужна за одређену нетрпељивост међу људима. Са Ферићевим сатирама, затвара се круг великих дубровачких сатиричара. Оваква врста пјесништва није његована у чистом облику, већ се оно преламало и преплитало са другим врстама. Како би затворио пето поглавље, Петаковић укратко спомиње и Марка Буеровића, који је, за разлику од свих ранијих писаца, стајао у одбрану жена и представио тежак, неза-

видан положај младих слушкиња. Критику прихватања страних обичаја и навика аутор је приказао кроз посљедњу анализирану Буеровићеву пјесму.

Посљедње поглавље својеврсни је резиме дотад реченог. Аутор још једном подвлачи и наглашава како је 18. вијек донио апсолутни процват и развој сатире. Стереотипне теме и мотиви јављају се код готово свих аутора, па је управо због тога ријетка оригиналност. Нарочите заслуге придаје Марину Златарићу, сматрајући како је његова збирка потпуно нова и јединствена у дубровачкој књижевности. Карактеристична је и по тематизовању живота на ободним крајевима Дубровачке републике. Ферићев путописни спјев, по ауторовим ријечима, заслужан је за додатно освјетљавање прилика на подручју старог Дубровника. Незаобилазно је успостављање и кратке паралеле међу дубровачким писцима епохе просвјетитељства. Аутор Растића дефинише као ствараоца који се оглашавао са одређене дистанце, изван свијета који слика, док је други, Ферић, потпуно уроњен и све сагледава из унутрашње перспективе. Кроз гротескну реалистичност, али и карневализацију модела, Марин Златарић највише одступа од осталих писаца. За крај, како би

у потпуности уобличио слику дубровачке сатире, Петаковић тадашње стваралаштво и писце дијели у двије струје; прву – која се приклања Хорацију јер подстиче на моралну обнову, и другу – гдје се све критички разматра и осуђује, што је уједно одлика самог Јувенала.

Књига *Сатира и сатирично у дубровачкој поезији просветишества* Славка Петаковића резултат је темељног проучавања дубровачке сатире и њених стваралаца. Поред освјетљавања једне поприлично занемарене врсте пјесништва, посебну вриједност овој књизи даје и заокупљеност реалном ситуацијом старог Дубровника. Управо тај одраз свакодневице аутор одлично веже са представљеном сатиром. Иако су традиционални узорци поставили темеље даљем ширењу сатире, Петаковић својим радом доказује како је нарочито колективна средина постала још већа инспирација у стваралаштву дубровачких сатиричара. Бунт и незадовољство друштвеним, политичким и културним приликама аутор је тежио да посебно нагласи, како би на неки начин и оправдао писце који су по сличном принципу провлачили исте теме. Све оно што је анализирао, аутор је поткријепио стиховима. Опсежним и савјесним приступом

задатој теми, Славко Петаковић дао је значајан допринос проучавању једне врсте пјесништва. Након читања, освјетљава се комплетна и уобличена слика развоја дубровачке сатире епохе просвјетитељства.

ПРИЈЕДЛОЗИ ЗА СУОЧАВАЊЕ СА ПРОБЛЕМОМ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

У Србији је актуелно питање вршњачког насиља код ученика основних и средњих школа. Облик насиља на које ћемо ми у овом раду упутити представља мало другачији облик насиља у односу на већ познате. Наиме, ученици користе апликацију за скенирање одјеће како би утврдили да ли неко носи оригиналну, брендирану, одјећу. Уколико одјећа није оригинална или довољно скупа, дјеца која је носе бивају омаловажена. Присутно је и насилно скидање одјеће како би било провјерено да ли је у питању оригинал. Притом, вршњачки насилници називају своје жртве „фушерима“. Појава овог проблема иницирала је многа питања како за психологе, тако и за социологе и социјалне раднике. Психолози су једни од првих који су настојали да понуде рјешење које би могло, ако не да проблем у потпуности ријешити, онда да његове последице до крајности маргинализује.

Према психолозима, циљ приликом рјешавања оваквог

проблема би требало да буде да се код насилника повећа капацитет за ментализацију, а код жртава оснажи асертивно понашање. Капацитет за ментализацију код насилника се директно може повећавати помоћу МБТ терапије, односно третмана темељеног на ментализацији, који може да се проводи групно. Терапијски став у МБТ подразумева: понизност која произлази из осјећаја „не-знања“; стрпљивост приликом препознавања разлика у перспективама, признавање и прихватање другачијих перспектива, активно испитивање пацијента о искуствима (усмјерити се на опис искуства – шта?, а не објашњење искуства – зашто?), пажљиво избјегавање потреба за разумијевањем онога што нема смисла (Boričević, Karapetran, Buljan i Grgić, 2017). Са друге стране, поменули смо да се код жртава треба развијати асертивно понашање, што се може постићи помоћу асертивног тренинга. Самим тим би се смањила њихова реакција на про-

вокације насилника, при чему те провокативне акције аутоматски губе смисао. Резултати истраживања показују да асертивни тренинг повећава ниво асертивности и смањује број жртава (Avsar & Ayaz, 2017). Асертивни тренинг је такође битан за превенцију појаве насилника. Истраживања показују да примјеном асертивних техника ученици бивају оснаженији да кажу „не“ позивима за малољетничко насиље. (Ardi & Sisin, 2018). Играње улога, дериват социодраме, метод је за истраживање проблема који се односе на комплексне социјалне ситуације (Blatner, 2009). То је импровизацијска процедура у којој одређени глумци дају коментаре публици, које остали глумци треба да игноришу (Blatner, 2009). Други аспект је да се мијењају улоге, како би се развила емпатија у складу са другом тачком гледишта, чак иако нису сагласни са њом (Blatner, 2009). На крају би требало да се изврши анализа са наставницима, професорима, психолозима, педагозима и осталим стручним радницима и да се донесу закључци о приказаним понашањима. Како би дјеца била мотивисана да се унесу у глуму, требало би да буде присутна одређена награда, на примјер оцјена, излет, слободан дан и слично. Такође, корисна би могла да

буде одређена пропаганда спроведена на нивоу свих школских установа, у којој дјеца заједно са стручним лицима смишљају креативне цитате, цртеже, слогане и слично, који би стајали по школама у циљу обезвређивања брендова. На примјер, „Носиш Најки да би имао бар нешто исправно на себи?“ (јер је квака симбол Најки компаније (Nike)), или да се искористи слоган Адидасове (Adidas) рекламе „There will be haters“, преокрећући је у критику бренда, који не само да привлачи „хејтере“ како је презентовано, већ их и ствара – нпр. „There will be haters. Just put the sweatshirt on.“ (Биће хејтера. Само обуци дукс).

Конвенционалне метафоре имају позитиван утицај на убједљивост пропаганде/рекламе, јер умањују комплексност, а повећавају креативност и уважавање пропаганде (Burgers, Konijin, Steen & Lepsma 2015). У склопу пропаганде, може да се уведе „седмица безличне одјеће“, када би сви запослени у школским установама, нарочито директори, носили једноставну одјећу која није маркирана и скупа. Неформално или полуформално обучени наставници су перципирани од стране ученика као брижљивији и симпатичнији у односу на формално обучене (Lightstone, Francis & Kocum,

2011). То наравно није приједлог за трајно рјешење проблема, јер се касније сви враћају свом уобичајеном стилу, који код већине подразумијева бар нешто маркирано. Међутим, могао би да буде присутан одређени утицај на ученике, с обзиром на то да су професори, наставници, учитељи и остали угледне личности и ауторитет, стога и истичемо директора као неког ко предњачи у свему наведеном.

Развој колективног духа и колегијалности могао би да се постигне кроз игру. На излетима, екскурзијама и часовима физичког васпитања треба да се уведу полигони које користе компаније за изградњу тимског духа. Полигони се састоје од препрека које се не могу савладати без помоћи колега и тимског рада, и пролазак кроз циљ је конструисан тако да морају да прођу сви или нико. Уколико је један члан тима у заостатку и остали су, док му не помогну да се извуче. Истраживања показују да све компоненте оснаживања тима, као што су постављање циљева, разјашњавање улога, интерперсонални односи и рјешавање проблема, имају умјерен ефекат на оснаживање, али највећи имају постављање циљева и одређивање улога (Klein, DiazGranados, Salas, Le, Burke, Lyons & Goodwin, 2009). Наведене најефектније

компоненте нарочито долазе до изражаја у описаном полигону. Што се тиче рјешења на дугорочном плану кад је ријеч о школском систему, обавезно би требало да се uvede филозофија у наставни план и програм и у основне и у средње школе, гдје би се разговарало о естетици. Филозофија је практична у смислу омогућавања људском бићу да разјасни своје приоритете (Stolz & Ozolinš, 2017). Филозофија је та која гаји питања о природи знања, о истини и вриједностима, а то су најбитнија питања која можемо себи да поставимо (Stolz & Ozolinš, 2017). Оно што је пријекно потребно школском систему на просторима гдје је присутан овај проблем је и размјена ученика. Тако би ученици били у могућности да се сусретну са „обичним“ људима из западне културе, који за разлику од оног што се презентује путем медија, јако мало маре за одјећу и изглед уопштено. Генерално је изостављен „феномен малограђанства“ у развијеним земљама и то је нешто што млади људи треба да упијају и уносе у културу на балканским просторима. Непознати контекст у другој култури може значајно да доведе до личног развоја ученика на размјени, као и да побољша њихово интеркултурално и глобално разумијевање (Johnson, Neo, Reich,

Leppisaari & Lee, 2015).

Битно је нагласити да дјеци не треба да се остави утисак да је ношење брендиране одјеће „грешно“, већ да је једноставно небитно. Никоме се не одузима право да је носи, нити је мање вриједан уколико је носи, али исто тако није ни више вриједан од оних који не носе оригиналну одјећу. Ријеч је о моралу и увођењем филозофије у наставни процес, дјеца би раније почела да резонују законе логике и јасније раздвајају морално од неморалног.

Референце

- Ardi, Z., & Sisin, M. (2018). The Contribution of Assertive Technique Behavioral Counseling to Minimize the Juvenile Delinquency Behavior. *Jurnal Konseling dan Pendidikan* 6 no. 2: 73.
- Avsar F. & Ayaz A. S. (2017). The effectiveness of assertiveness training for school-aged children on bullying and assertiveness level. *Journal of Pediatric Nursing* 36: 190.
- Boričević M. V., Karapetrić B. Lj., Buljan F. G. & Grgić, V. (2017). „Vidjeti sebe izvana, a druge iznutra“ – Mentalitacija u djece i adolescenata i tretman temeljen na mentalizaciji za adolescente. *Socijalna psihijatrija* 45 no. 1: 53.
- Blatner, A. (October 18, 2009). ROLE PLAYING IN EDUCATION. *Adam Blatner's Web Site*, Retrieved March 23, 2020 from <https://www.blatner.com/adam/pdntbk/rlplayedu.htm>.
- Burgers, C., Konijin, E. A., Steen, G. J., & Lepsma, M. A. R. (2015). Making ads less complex, yet more creative and persuasive: the effects of conventional metaphors and irony in print advertising. *International Journal Advertising* 34 no. 3: 525–527.
- Johnson, E., Heo, H., Reich K., Leppisaari, I. & Lee, O. (2015). Exploring exchange students' global minds in a study abroad project. *Journal of Intercultural Communication*.
- Klein, C., DiazGranados, D., Salas, E., Le, H., Burke, C. S., Lyons, R. & Goodwin, F.G. (2009). Does Team Building Work?. *Small Group Research* 20 no. 10: 32.
- Lightstone, K., Francis, R. & Kocum, L. (2011). University Faculty Style of Dress and Students' Perception of Instructor Credibility. *International Journal of Business and Social Science* 2 no. 15: 21.
- Stolz, S. A. & Ozolinš, J. T. (2017). A narrative approach exploring philosophy in education and educational research. *Educational Studies* 44 no. 5: 12.

ЗАШТО СЕ КАЖЕ „ЛАЖЕ КАО ПАС“?

Познато је да је пас човјек најбољи пријатељ, љупка и нимало агресивна и неповјерљива животиња. Међутим, запажамо да у језику постоји приличан број негативних значења која се приписују овој домаћој животињи. Узмимо за примјер следеће фразе и пословице, за које на први поглед тешко можемо рећи да су произашле из лошег искуства, јер је данас пас синоним за заштиту, повјерење и разборитост:

-пасја вјера (човјек без карактера); пасја пара (пасја душа)

-срећан као пас у цркви (несрећан); пости као пас од кости (не пости); што пас на звезде лаје, то Бог не слуша

-пасја глад; ружан (бос, гладан) као пас; лаже као пас

-не вјеруј сну колико ни псу; шта пас лаје, вјетар носи

-пасја врућина; пасја ћуд; пасја сорта

-бити пасјега зуба (бити немилосрдан), итд.

Ако завиримо у митологију и симболе Старих Словена, саз-

најемо да је пас амбивалентна животиња, која у митолошкој структури заузима позицију оностраног и зачудног. Са једне стране, пас је добра, домаћа животиња, чувар дома и прага, а са друге, он је сличан вуку, дивља звијер, ђаво чије завијање може чак предосјетити несрећу.

У књижевности је приказан у оба своја лика, а о његовим оностраним особинама посвједочиле су бројне пословице, басне али и књижевна дјела. Сама ријеч пас прасловенског је поријекла, а у њеној структури могу се наћи наслаге значења старе више вијекова, разгранати симболи настали мијешањем народног вјеровања и обичаја са умјетничким доживљајем, а управо слушајеви као ови свједоче о богатству језика и његовој особини да у себи сачува све облике људског мишљења и дјелања.

„ЗИМИ, ЗИМИ, ЗОМ“ – ЗА ДВЕ ОСОБЕ

Додела феномена званог НИН-ова награда 2020. године прошла је уз обиље скандала, више него претходних година, када су се јављали гласови против – примера ради – Дејана Атанацковића, а сећамо се и миленијалског протеста прошлогодишњег лауреата, када је награда – годину пре – додељена за не-његов роман *Арзамас*. Ове године је више буке подигла чињеница да су петоро чланова жирија за доделу награду уручили једном од пет романа НВО-реалистичке поетике, како је назива Слободан Антонић у једном од својих текстова, односно, да је протестну ноту потписало осамнаест савремених српских прозаиста, међу којима и неки од ранијих добитника овог велепрестижног признања.

На страну што је један, у великој мери, занатски посматрано, нестручан за оцењивање квалитетне прозе, жири доделио награду роману који се опет дотиче проблема постјугословенске стварности и демитологиза-

ције савременог великоsrпства, исто је тако смешна чињеница да протест против оваквог жирија потписује и Емир Кустурица, који је награду која носи Андрићево име доделио старом рокеру Борисаву Ђорђевићу за сликовницу са стиховима у двоструком прореду, не дискутабилног – него неупитног неквалитета. Дакле, са обе стране посматрано, могу се наћи бриљантни лапсуси везани за доделу овогodiшњег НИН-а. Притом, како је примећено, жири је одређен од стране колегијума овог приватизованог часописа, такође некомпетентног по питању вредновања књижевности, а немоли препознавања људи који су у стању да је вреднују.

Са једне стране, ту су изјаве једних од чланова жирија да се треба оставити прошлост и бавити се садашњошћу – јер, евидентно, ми се нисмо померили од нивоа *Милеша прошив транзиције* – а са друге, имамо ауторе који се у великој мери, у својим скоријим романима,

баве управо нашом прошлошћу, посматрајући је кроз призме различитих поетика. А и једни и други ништа мање тенденциозни – и то чак више слични него што то желе да признају или примете – практично исто теже да прикажу, са становишта својих идеологија: такозвани левичари се баве садашњошћу имплицитно алудирајући на величанственост наше скорије, југословенске прошлости и варварства који је након њеног распада уследио – мада, као по правилу, више на територији потенцијалног центра обновљеног Душановог царства, него у тисућљетним краљевствима и у потомака богумилских стећака – а такозвани десничари се баве прошлошћу алудирајући на нашу садашњачку нејакост спрам домаћег задатка који су оставили у аманет *прометеји наде, айосџоли јага*. Заправо, и једни и други, ако ћемо руку на срце, потенцирају нејакост нашу и неспособност – једни да наставимо националну идеју како су то чинили наши преци, други да наставимо интернационалну идеју. Како су то чинили наши преци.

Не знам да је и оно време које слободно можемо узети за најнепродуктивније у нашој књижевности, деценију пред Други светски рат, када се води отворен, чак неумесан поетич-

ко-политички сукоб између две или три југословенске левице и неколико есхаесовских десница, било толико погубно по нашу књижевност колико је то било стање у претходним деценијама.

Додатни је проблем чињеница да живимо у друштву брзо потрошних занимања, те једна оваква, вишенедељна агонија, делује као озбиљан проблем. Некомпетентни жири, лево-либерални, за доделу награде приватизованог часописа у износу од десет хиљада евра, против осамнаест релативно десно-конзервативних прозаиста, чија протестна нота ипак неће ући у свест српске историје као Апел српском народу у окупираној, недићевској Србији, нити *Бијела књиџа* Стипе Шувара, нити различити меморандуми САНУ-а у претходним деценијама. Нема ту етике калибра Милоша Н. Ђурића.

Да би ова фарса остала упамћена у *cache* меморији једног народа, морала би да за учеснике има људе који заправо имају раскошног књижевног талента. Различити гласови се позивају на то да овакав, левичарско-ангажовани жири, не би доделио НИН-а Црњанском, Андрићу и Пекићу, који су се бавили српском прошлошћу. Али исто је легитимно питање да ли би, да су са друге стране неки од *осамнаесторице* доделили НИН-а својим поли-

тичким неистомишљеницима кроз историју ове награде, а који су пак писали о својим садашњостима – Оскару Давичу, Мирославу Крлежи, Дубравки Угрешин? Да ли би се сложили да Његошева награда оде, као што јесте, Бранку Ћопићу за *Баштиу сљезове боје*, уместо Црњанском за *Роман о Лондону*? (Уопште, погледајмо и шта се са Његошевом наградом дешава данас.)

И не само са Његошевом и НИН-овом наградом, већ свим наградама које су понеле имена по недостижним уметницима или симболима некадашњих *институција*, и питајмо се зашто је само НИН-ова награда толики проблем? Од Бог свети зна колико књижевних награда се тренутно додељује у Србији, немогуће је не видети како је велика већина додељена не по националном – као некада – већ по партијском и буразерском кључу, под шифром међусобног трљања сврбљивих леђа и чешања ознојаних, празних дланова. Зашто је НИН-ова награда и даље толико *престижна*, ако у последњих тридесет година – по жирију – траје криза српске књижевности? Да ли је и даље престижна уколико се додељује најбољем од слабих романа? Да ли се и књижевност као и демократија, свела на избор *мање зла*?

Мада звучи невероватно, постоји могућност *недодељивања* награде и на тај начин чувања њеног реномеа. То је власт радила после Другог светског рата, на најразличитијим **конкурсима часописа**, а са жељом да се поспешу културно уздицање и развој младих, али и средњих генерација. Искрено, уколико не постоји роман који ће као темељац једне културе стајати у деценијама које ће доћи, заиста је могућност *не додељивања награде*. Ако није написан један *Дервиш и смрт*, ако се није појавио аутор са снагом једног Пекића, Црњанског, Лалића, Булатовића, Драгослава Михаиловића, Павића, Живојина Павловића – а ово су само нека од имена на основу којих НИН-ова награда темељи свој легитимитет – сасвим је исправно не доделити награду и на тај начин експлицитно указати на кризу у једној књижевности.

Независно од тога да ли се аутор окреће прошлости, садашњости или будућности, да ли је постмодерни метаесејиста или реалистички приповедач класичног типа, ако нема књижевни дар који симболички НИН представља, не мора му се пошто-пото дати десет хиљада евра и гурати књига у излоге са налепницама, као да се продаје кукурузни чипс или вода која је добила већ Бог зна колико

награда на Међународним сајмовима. *Може се* те године десет хиљада евра донирати сеоским и школским библиотекама, и верујем да ће се далеко више допринети развоју, пре свега, читалачке публике.

Чујем, недавно, у једном – и да ли само једном? – месту у Србији, најчитаније су *списатељице*, већ годинама уназад. Да ли то, заправо, чуди? Када *најиреситијнију* награду добијају романи који немају ни трунке поетског у себи, који су без клице способности да напишу макар једну ванвременску реченицу која ће ући у колективну свест попут *бескрајној, џлавој круја* или *свијетна јуноја ѓада* – а на основу којих савремена књижевност стиче легитимитет, као да потенцира да је довољно да ове *стихове* узме за мото или у оквиру интертекста и тако покаже списатељев *чишталачки* дар – шта се може очекивати да буде најчитаније? Не даје Андрићевој књижевности легитимитет чињеница да је добио Нобелову награду, већ његово дело говори само за себе. А узаман је и Нобел – који је исто додељиван по политичком кључу у безброј прилика – као реклама, ако ту нема онога што је надвременско. А, ако ћемо бити и безобразни, Његош и Бранко у своје доба нису могли да кажу да су се науживали од своје песничке славе, што није

спречило васељенску снагу њиховог дела да превазиђе временски јаз између њих и генерација које су дошле, и постану део колективне свести једног народа. И да ли само једног?

Први, дакле, велики проблем који ову фарсу чини тужном, јесте чињеница да је немогуће избећи чињеници да се награда *мора* доделити, и да штампарије и издавачи *морају* да спремају нова издања, писац да трља руке, трчи по промоцијама и на сваки следећи роман ставља етикету – својом или уредничком вољом – „добитник НИН-ове награде те и те године“. Дакле, НИН је, просто, *симбол* у свести читалачке публике који би требало да је гарант квалитета. Хенкел?

Али суштински, уместо да се одређује уметничка вредност дела, иманентна тексту и на основу очигледности књижевног дара аутора, она бива на силу гурана у калупе идеологија чији сукоб пружа своје канце и у 21. век, генерације која је била неспособна да, са једне стране, сачува ону већу државу, а са друге, и ону умањену. Односно, да будемо отворени: сукоб је између оних нововалних пацифиста и квазипраксисоваца који су, мислећи да је довољно слушати *Римшуйшиџуки* и тако гандистички спасити Југославију од оног што данас називају демонима национали-

зма, и између оних који се данас окрећу неоскврњивим идолима Албанске голготе и Младе Босне, начитанима и склонима покушају да се линијама мањег отпора – које доноси (анти)поетика пост-модерне – сачува Косово.

И једни и други, припадници не изгубљене, него апсолутно дезоријентисане генерације – у великој мери, ова су имена сличних година, свакако, са изузецима – данас се зимикају и *иуцају* пиштољима на воду, у недостатку талента способног за велику књижевност, са књижевностима неспособним за дуг живот. У Првом и Другом светском рату – а оба су исконишта идеологија које ове стране, зависно од оријентације, узимају за подлогу свог стваралаштва, имплицитно и експлицитно – толико је писаца страдало, да је бројка вероватно рекордна међу свим зараћеним странама. У првом случају су практично малолетници, попут Станислава Винавера и Растка Петровића, ишли међу 1300 каплара и преко Албаније, а у другом писци свих поетичких опредељења одлазили у борбу против окупатора (а и међу собом). Заправо, неумесно је чак правити поделе у случају потоњих – али и претходних, ако имамо у виду да је Црњански ипак био регрутован у аустроугарску војску – јер са истом наме-

ром борбе су се из својих удобних станова у срцима Београда одметали и Драгиша Васић као и Коча Поповић. У партизане је отишао и резервни коњоводац Бранко Ђопић, исто као и у четнике Јанко Туфегџић. У усташком логору је убијен и Србин Стево Галогожа и Хрват Миховил Павлек Мишкина, од четничке руке је страдао Хрват Иван Горан Ковачић и бежао Србин Раде Драинац. Нема народа са толико прекланих и стрељаних стихова као што су народи са овог простора.

У ратовима које и једни и други тематизују као пресудне за утемељење њихових поетика и погледа на живот – дакле, оним који ће ускоро обележити три деценије од почетка – оваквог феномена није било. Књижевност се држала по страни, већ тада је престала да гарантује за своју идеју својим животом. Књижевници су се поставили у улогу идеолога, са свих страна – од *Максима Горког са Динаре* до *Оца српске нације* – и са безбедне удаљености, као да су њихови животи вреднији од било ког другог живота њихових читалаца, говорили своје. Од свих њих, зар за узор можемо узети још једино оне који су свој протест исказали одласком из свих земаља бивше Југославије, одлучни да се не упуштају у редовно враћање на фабричка подешавања,

епских размера под овом капом небеском?

А шта раде наши савремени књижевници и интелектуалци, само на примеру оних везаних за **(ФОТО, ВИДЕО)** око НИН-ове награде? И једни и други су немогући да снагом свог – уосталом, по свему судећи, слабо развијеног – лирског живца, књижевног нерва поставе своје скрибоманске нагоне у службу једног језика и народа који тим језиком говори. Наместо тога, читаоце се упорно обмањује догматским, окорелим идеолошким поткама и потенцира оно можда и најтужније у њима – инфериорност у односу на прошлост. Зар нико међу писцима старије генерације – а следствено томе, и оним млађима – није способан да види снагу савременог човека да се супростави проблемима савремености? Или, напосто, стварност демантује једну такву могућност? Да ли је онда кључ напајати човека, левог или десног, усправно-марксистичког или наглавачке-хегелијанског светлим примерима из прошлости? Ако јесте кључ у подсећању да *може и друкчије нешто што је сада*, онда је јамачно да би било практичније да сви ови умови у којима кључа сав национални и интернационални велтшмерц – али где ниједнима идеолошка усмереност не долази из стомака, из утробе – организују

трибине и популарна предавања, него да троше папир у време када све преостале зелене површине на планети, свако мало, захватају пожари библијских размера? Шта значи једном просечном читаоцу да у библиотеци, оскудној или не, има роман који говори о Церу или пак *сиененизацији* српске војске у последњим ратовима, ако ниједан од та два нема снагу уметничког дела? Није ли онда практичније штампати изнова и изнова већ постојеће, романе који се баве овом тематиком? Чињеница да, примера ради, Изет Сарајлић пева о данима када је проживљавао опсаду у Сарајеву, ни на који начин не утиче на уметничку вредност његових успешних песама, јер оне су изнад дневне политике – оне се баве архетипима зла у људима, а не новинским насловима и дискурсима.

Уопште, чињеница да је НИН-ов жири – на страну све оне структуралистичке и постструктуралистичке карактеристике ове веселе дружине – имао да прегледа две стотине романа, јасно говори о једној бесмисленој хиперпродукцији. Ништа мање трагично и фарсично него чињеница да цела Србија *пева*, да се сваке године на стотине и стотине, можда и хиљаде људи пријављује за певачка такмичења и чека своју златну шансу да се *цробије* и постане *име*. Исто је, али

истио, када на постеру за свирку у локалу на Салајци стоји „Звезда Гранда“, или у излогу једне метрополисне књижаре у центру „Добитник НИН-ове награде“ (или, не дај Боже, „Ужи избор за НИН-а“). Шмирантска реклама за оне који владају техничким предиспозицијама – горњом и доњом лагом, као и фуковштином и жижековштином – али са апсолутним недостатком снаге да се створи нешто суштински своје и свима заједничко. И зато је једно *йевач*, и једно је *сйисаишељ*, а сасвим друго *музичар*, и друго *књижевник*.

На крају, није срамота и признати – најпре себи – да начитаност и постојање потребе за тим нису једине предиспозиције да се напише добар роман. Питање је колико је и предиспозиција да се добар роман *йрејозна*, јер онај ко не познаје унутрашње законитости настанка уметничког дела – а који је то јамчи својим стваралаштвом – дискутабилно је колико може да буде увиђаван и да препозна фини механизам једне надвремености (*sic!*). Није срамота ни признати – најпре себи – да се може сјајно писати о књижевности са теоријског аспекта – уочавати паралеле између времена, места и аутора и на тај начин дати допринос сагледавању система иманентног људском роду који се манифестује у

уметности – а да се није у стању *найсати* једно такво дело. Онај ко нема дара, ко нема нит – ко је немогућ и нерад да кожу своју изврне на поставу и најпре личном, емотивном и менталном снагом покаже и себи и другима да препознаје своје умеће и да је спреман да се суочи са поклоном и обавезом, највећом коју судбина може доделити јединки – можда ће научити да обликује камен, блато, глину, реченице, слаже боје, али неће имати снагу да им удахне живот. Постоје сликари који ванредно копирају, који би, временом, и Сикстинску капелу успели да репродукују – али само *рејродукују*. И никакав спољни фактор – компас на идеолошкој мапи, језичка и национална или наднационална припадност, терет или растерећеност од историје, род, пол, сексуална или религијска опредељеност, боја трепавица, на крају крајева – неће у њему пробудити књижевничку црту, уколико ње *нема*. Чак и уколико је има, за њу се гарантује животом, а не лектиром и нарадивима. Ради ње се жртвује удобност и суочава са собом, а не са другима, са безбедне удаљености, иза екрана. А тога, у савременој српској прози, тешко да има.

И не само за доделу обесмишљеног, комерцијализованог НИН-а.

